

frem til det egentlige: immigranternes liv i Danmark i begyndelsen af vort århundrede. På en måde forekommer meget af det bekendt, men det er nok fordi det har givet sig nedslag i en del af vor skøn- og erindringslitteratur, for der er her tale om den første faghistoriske afhandling om emnet i sin helhed. Og selv om det faktisk var for sent, lykkedes det forfatteren at samle lidt bløde informationer og tidskolorit hos de få overlevende af selve indvandrergenerationen. De citerede interviews antyder, at ordet »progromindvandrere« måske ikke er helt dækkende, for der ser ud til at være et stort moment af »brødimmigration« involveret: jødernes levevilkår i de vestlige dele af det russiske imperium, som var det eneste tilladte »bosættelsesområde« for dem, var så ringe, at de måtte se at komme ud. Progromerne fremskyndede processen, og for udvandrere hjemmehørende i de dele af imperiet, som senere blev til Polen og Randstaterne, var vejen over Sverige og Danmark den enkleste; de fleste var her kun på gennemrejse, på vej til Nordamerika. Det store gennemtræk har nok været medvirkende til, at man i Danmark overdrev indvandringens størrelse – dengang som nu var der racistiske kredse på højrefløjen, som var interesserede i en sådan overdrivelse. Sluttallet på indvandringens størrelse får vi ikke i bogen, men det officielle tal, ca. 3.000, regner Blüdnikow for alt for lille.

Østjødernes skæbne i Danmark som den fremstilles, ligner på ét punkt nær, andre indvandrergrupper: man begynder på bar bund, kæmper sig frem, holder sammen, stifter foreninger, spiller teater og udgiver blade. Så bliver man rigere, flytter væk fra hinanden (her fra det indre København), spredes i næste generation på mange erhverv, begynder at gifte sig med majoritetsbefolkningen og assimileres efterhånden. Det specielle for de her behandlede immigranter er, at de behandles specielt dårligt af de danske myndigheder, fordi de både er fremmede og i mange tilfælde også socialister. Heller ikke de etablerede danske jøder var særlig glade for immigranterne, men hjalp dem, om ikke med andet, så med penge til en billet videre. Deres ankomst gav anledning til stærke konflikter i det mosaiske trossamfund.

Bogen er rigt illustreret, især med gamle gruppe- og familie billeder, men der er også en del, som viser det københavnsk-jødiske miljø: butikker, værksteder, gadeliv, fattigkontor. Mange af billedteksterne indeholder navne på (næsten) alle de personer, man ser, også på gruppebillederne. Dette, sammen med et personregister med over 300 navne, viser, at der er tale om en bog, som især henvender sig til immigranternes efterkommere. Vi andre kan springe alt dette over, og glæde os over en spændende (foreløbig) beretning.

George Nellemann

CARSTEN JØRGENSEN: *Fra Bjelkes Allé til Barcelona. Danske frivillige i Spanien 1936–39.* Kbh., Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1985. 230 s. 178 kr.

Denne bog, der er tilegnet de danske Spaniensfrivillige, og som forholder sig sympatisk til deres sag, giver i fortællende form og især ud fra overlevende deltageres egne beretninger en fremstilling af de danske frivillige, deres motiver til at rejse, deres skæbne i Spanien og senere. Bogen er rigt illustreret med fotos og giver værdifulde uddrag af de fremdragne breve og dagbøger fra deltagerne.

Bogen har sin styrke i detaljen. Forfatteren anser Leo Karis tal på ca. 550 deltagere for at være for højt (De Danske Spaniensfrivillige. København, 1952). Iøvrigt har Kari kun navne på 120. I et lille, men interessant afsnit om de frivilliges motiver, alder og erhvervsfordeling opererer forfatteren med et navnegrundlag på 232–233. Han antager, at ca. 500 måske er det rigtige tal og giver selv en udførlig liste på de 411, der er kendt idag. Bogen bekræfter de antagelser, som også ses i den internationale litteratur, nemlig at det store flertal var arbejdere og oftest arbejdsløse, og at de lokale kommunistpartier spillede en afgørende rolle ved rekrutteringen.

Det kan undre, at forfatteren helt har udeladt noteapparat, og heller intet meddeler om, hvornår de gengivne beretninger er nedskrevet. Flere er tydeligvis først lavet efter 1945. Det må undre endnu mere, at forfatteren forholder sig så ureflekteret til det interessante, fremlagte materiale. Oftest har han slet ingen kommentarer til de lange kildeuddrag, men er åbenbart tilfreds med bare at fremlægge dem. I modsætning til Leo Karis bog, der er skrevet af en deltager, er Carsten Jørgensens fremlagt i en nøgtern ånd, uden heroiserende tendens. Men det havde været interessant, om forfatteren mindre optrådte som talerør for de frivilliges syn og mere som den senere tids historiker, der kunne sætte deres virke ind i den spanske politiske sammenhæng. Modsigelser mellem kildecitaterne afføder ingen debat. Den bevægende beretning om den danske trotskist, der som andre, der ikke passede de spanske og russiske kommunister, blev grusomt forfulgt, fremkalder ingen overvejelser om det hovedsynspunkt, som forfatteren ellers fremsætter, at det drejede sig om et forsvar for demokratiet i Spanien.

Carsten Jørgensen søger ikke at forklare de franske, engelske og danske regerings holdning til borgerkrigen i Spanien. Det danske socialdemokratis indsats omtales kun i en kort billedtekst. Der er ingen karakteristik af »Arbejderbladets« Spanien-dækning, selv om forfatteren ellers flittigt bruger denne kommunistiske avis. Det er misvisende at skrive, at A.P. Møller indbetalte 5000 kr. til Franco-siden, når man ikke oplyser, at beløbet aldrig blev udbetalt, og at det hele var led i en politisk trussel mod Socialdemokratiets stillingtagen til borgerkrigen. A.P. Møller ville fremme en upartisk holdning. Forordet er skrevet af Klaus Ribbjerg, og det er bortset fra den formentlige PR-funktion helt uforståeligt. Det afslører nemlig en dyb uvidenhed om Spanienproblemet i 1930'erne og røber endog, at han ikke kan have læst den foreliggende bog særlig grundigt.

Kay Lundgreen-Nielsen

KARL CHRISTENSEN: Min spanske krig. Erindringer fra den internationale brigades luftbatteri »Argument Dimitrov « 1936–37. Århus, SP Forlag, 1986. 196 s. 145 kr.

Forfatteren deltog december 1936 – september 1937 som luftværnsartillerist på den republikanske side i borgerkrigen. Hans dagbog blev desværre stjålet fra ham ved hjemrejsen, så hans fremstilling hviler på erindringer og trykte kilder. Ikke uden djærv humor skildrer han en række episoder fra sin deltagelse.

En hovedrolle spiller kampene, kammeratskabet, forholdet til de overordnede